

TEMA: Uredelighet i forskning

■ ■ ■ CHRISTIAN BRINCH:

Et annet perspektiv på Lomborg-saken

Lomborg-saken handler om forholdet mellom vitenskap og offentlig meningsdannelse. Kritikere av Lomborg hevder at han har skrevet en bok som gir et systematisk feilaktig bilde av virkeligheten. Videre skal han, ved å framstille boka som vitenskap, ha skadet både meningsdannelse og vitenskap. Den samme karakteristikken slår tilbake på Lomborgs hovedmotstandere. Kritikken av Lomborg bærer preg av å være feilaktig og dårlig begrunnet, og den gis autoritet ved å trekke på vitenskapelige institusjoner som tidsskrifter og den danske Forskningsstyrelsens Udvalg vedrørende videnskabelig uredelighet.

Innledning

De fleste av oss synes vel det er en fordel at offentlig meningsdannelse er preget av grundig, etterrettelig og aller helst empirisk fundert argumentasjon. Samtidig sitter vi vel med en følelse av at dette idealet er ganske langt fra virkeligheten i den moderne mediehverdagen. Likefullt har vi et ansvar for å vurdere hva slags argumentasjon vi skal akseptere og hva slags argumentasjon vi skal avvise. Spesielt viktig er det å være oppmerksom på argumentasjon som skaper et feilaktig inntrykk av

å være velbegrunnet ved å trekke på autoriteter som vitenskap eller offentlige utvalg.

Lomborgs bok «The skeptical environmentalist» kom ut i 2001, og er i hovedsak en oversettelse og oppdatering av «Verdens sande tilstand» fra 1998. Boka er i stor grad et oppgjør med «myten» om at verden er på vei utfor stupet miljømessig. Lomborg tar utgangspunkt i de samme dataene som miljøbevegelsen bruker, og forsøker å vise, på område etter område, at det ikke er empirisk dekning for denne myten. Han er ikke spesielt redd for å trække noen på tærne, og de som i størst grad får gjennomgå er miljøorganisasjoner som World Watch Institute, og forskere som opptrer som dommedagsprofeter i media. Som en kontrast forsøker Lomborg å gi en annen virkelighetsbeskrivelse, «the real state of the world.» Han diskuterer også politikkimplikasjoner av denne virkelighetsbeskrivelsen. Viktigheten av de forskjellige miljøsakene vurderes ut fra et antroposentrisk verdisyn, altså ut fra hva de betyr for menneskers velferd. Derfor gjennomgås også en god del velferd-sindikatorer som ikke er direkte knyttet til miljøforhold. Konklusjonen er blant annet at verden blir et stadig bedre sted å leve. Konklusjonen er imidlertid ikke at alt er bare bra.

Boka ble tatt godt i mot i en del kretser, og fikk mye oppmerksomhet gjennom positiv omtale i blant annet *The Economist*. Noe av grunnen til den positive omtalen er vel nettopp at boka framstår som grundig, etterrettelig, empirisk fundert argumentasjon. I andre kretser har imidlertid boka fått kraftig negativ mottakelse. «Lomborg-motstanderne» mener at boka gir et systematisk feilaktig bilde av virkeligheten og at Lomborg i sin behandling av data gjemmer viktige trekk som ikke passer inn i dette bildet. I tillegg blir altså Lomborg beskyldt for å feilaktig framstille boka som vitenskap.

Med bakgrunn i medieomtalen av boka og oppfatningen av boka som feilaktig og uvitenskapelig har en god del forskere og miljøforkjempere forsøkt å «ta» Lomborg, å sørge for å få stemplet boka som feilaktig og upålitelig. Artikler som er svært kritiske til boka, har vært trykket i tidsskrifter som *Nature*, *Science*, *Scientific American* og *Economic Journal*. I tillegg har altså Utvalgene vedrørende videnskabelig uredelighet (UVVU) under den danske Forskningsstyrelsen felt sin dom over boka, i tråd med Lomborg-motstandernes oppfatninger. Det er selvsagt fritt fram å mene at boka er feilaktig og upålitelig. Det viktige i denne sammenhengen er om institusjoner med makt, i form av sin anseelse eller i form av et mandat fra myndighetene og forskersamfunnet, setter sitt stempel på denne beskrivelsen. Man skulle da tro at de trengte en skikkelig begrunnelse.

Dommen

Dommen fra UVVU lyder som følger: «Objectively speaking, the publication of the work under consideration is dee-

Christian Brinch er post.doc. under Norges forskningsråds BEMATA-program, med arbeidssted Biologisk institutt, Universitetet i Oslo

med to fall within the concept of scientific dishonesty. In view of the subjective requirements made in terms of intent or gross negligence, however, Bjørn Lomborg's publication cannot fall within the bounds of this characterization. Conversely, the publication is deemed clearly contrary to the standards of good scientific practice.»

Begrunnelsen og dommen er enkelt tilgjengelig på nett og interessant lesing. Utover en relativt overfladisk behandling av hva som er god vitenskapelig praksis, er begrunnelsen en oppsummering av fire artikler i tidsskriftet *Scientific American* (Schneider m. fl. 2002), der eksperter på forskjellige områder uttaler seg om Lomborgs behandling av deres områder. Det første problemet er at disse forfatterne var invitert av en åpenbart Lomborg-fiendtlig redaktør, og at de selv må betraktes som Lomborg-motstandere. To av forfatterne blir selv kritisert i Lomborgs bok. Utvalget har likevel valgt å ikke nedsette egne ekspertgrupper, men i praksis å behandle disse artiklene som uavhengige ekspertuttalelser. Det andre problemet er at artikkelforfatterne i hovedsak argumenterer for at boka er dårlig, ikke at den er uredelig. I den grad artikkelforfatterne mener at boka er uredelig gjøres det ikke noe systematisk forsøk på å dokumentere dette. Det er ikke mange substansielle punkter i kritikken (artiklene utgjør kun 12 sider tilsammen), og det er ikke åpenbart at kritikkerne har rett på alle disse punktene. (Lomborg har relativt gode svar på en del punkter, og forskere det påstås at Lomborg har misforstått studiene til, protesterer på dette i brev til *Scientific American*.) Det er vanskelig å lese begrunnelsen uten å sitte igjen med et inntrykk av at utvalget var innbyrdes enige om dommen, og at de syntes dette var begrunnelse nok i seg selv.

Det er ikke uten grunn at bevis spiller en viktig rolle i rettsapparatet i demokratiske samfunn. Å hevde at det danske utvalgets dom er etisk problematisk, vil være å ta for svakt i. Dommen er en skandale, uavhengig av om hva utvalget konkluderte med faktisk er riktig, fordi den ikke er begrunnet på en tilfredsstillende måte. Selv uten et spesielt mandat til å komme med offentlige uttalelser, er det liten

tvil om at det er etisk problematisk å hevde offentlig at noen er uærlige uten å gi en skikkelig begrunnelse. Lomborg er i sin fulle rett når han i en pressemelding etter domsfellelsen hevder: «The DCSD [UVVU] does not give a single example to demonstrate their claim of a biased choice of data and arguments. Consequently, I don't understand this ruling. It equals an accusation without defining the crime.» Nå bør det presiseres at utvalget ikke har makt til å komme med andre sanksjoner enn uttalelser. Nettopp fordi utvalget har fått mandat av det danske samfunn til å vurdere slike saker, kan imidlertid en slik uttalelse være en kraftig dom. Det tas nok for gitt at slike dommer har en skikkelig begrunnelse.

Merk i denne sammenheng at Lomborg-saken har blitt brukt som begrunnelse for at vi trenger et tilsvarende utvalg i Norge. Jeg synes heller Lomborg-saken gir grunn til skepsis til opprettelse av et slikt utvalg. På den annen side kan man jo lære mye av feil. Lomborg-saken bør gi klar lærdom om hva slags saker et slikt utvalg i tilfelle (ikke) bør behandle, og hva slags begrunnelser som bør ligge bak en dom/uttalelse.

Kritiske artikler

Artiklene i *Scientific American* er eksemplere på en ny akademisk sjanger som dreier seg om å «ta» Lomborg, der den andre hovedreferansen er Pimm and Harvey (2002). (Den kritiske artikkelen i *Science*, Grubb (2001), er også en streng kritikk, men fortjener nok ikke å bli puttet i bås med de andre kritikkenene her.) Dette er en egen sjanger fordi innholdet ikke er kritikk i vanlig akademisk forstand. Man skal vise, eller retttere sagt hevde, at Lomborg har gjort så grove synder at boka enten er makkverk eller ondsinnet juks, og dette skal gjøres med en nedlatende tone og med ispedte personangrep. Ikke overraskende lider kritikkenes substans og presisjon voldsomt. Denne sjangeren har ikke noe å gjøre i vitenskapelige tidsskrifter. Konklusjonen gjelder selvfølgelig uavhengig av om det også er noe viktig og riktig kritikk i artiklene. Kritikken må imidlertid kvalifiseres noe. *Scientific American* er ikke et vitenskapelig tidsskrift, men et seriøst

tidsskrift om vitenskap, og artikkelen i *Nature* er i form av en bokanmeldelse.

Vi har en vanlig vitenskapelig artikkel om boka til Lomborg i et økonomisk fagtidsskrift, *Economic Journal*, Cole (2003). Denne artikkelen er langt mildere i formen og mer fokusert på sak enn artiklene i *Scientific American* og *Nature*. Likefullt er det forfatterens mål, ved en gjennomgang av et lite utvalg temaer, å vise hvor svak boka er. Hvis man tror på det som står i artikkelen, er det lett å bli ledet til å akseptere denne konklusjonen. Det bør man imidlertid ikke, for en god del av kritikken er ved nærmere ettersyn svak.

Jeg skal kort gå gjennom et par slike svakheter. Dette har to formål. For det første er det viktig i denne sammenheng å substansiere kritikken av Lomborg-kritikerne, slik at min påstand om at vitenskapelige tidsskrifter har opptrådt klanderverdig i denne saken ikke blir stående helt ubegrunnet. For det andre er det et poeng å eksemplifisere at hovedbeskyldningene mot Lomborg, nemlig skjev saksframstilling og feil, kanskje ikke er så uvanlig i vitenskap som man kan bli ledet til å tro utfra Lomborg-sakens forløp. Merk at følgende kritikk ikke er flisespikkeri. Hoveddelen av artikkelen er en gjennomgang av fire kapitler fra boka til Lomborg. De to eksemplene jeg skal gå gjennom er hovedkritikken til Cole av to av disse kapitlene, de som omhandler ernæring/sult og nedkutting av skog.

I sin gjennomgang av ernæringskapitlet forsøker Cole å vise at Lomborgs oppsummering «On practically every count, humankind is better nourished,» er misvisende. Cole's argumentasjon her er i hovedsak basert på at den relative andelen underernærte har økt i en del land i Afrika sør for Sahara. Poenget til Cole er å vise at Lomborg glemmer viktige utviklingstrekk ved å aggregere data til globale trender, og ved å hovedsakelig basere seg på relative og ikke absolutte tall. Det er grunn til å spørre seg hvor relevant denne kritikken er. Lomborg tar for seg hvordan reduksjonen i andel underernærte er fordelt på regioner, viser at forbedringen har vært liten i Afrika sør for Sahara og diskuterer dette i et eget delkapittel. Det viktige ankepunktet mot kritikken er imidlertid at Cole framstiller

Lomborgs kapittel som et forsøk på å bagatellisere at det er mange mennesker som sulter:

«It is notable that one of the UN Food and Agriculture Organisation (FAO) reports from which Lomborg draws his seemingly optimistic data provides the following summary 'in a time of unprecedented plenty 826 million people still do not have enough to eat. Far more disturbing is the fact that little progress is being made in bringing about significant reductions in the number of the world's hungry'. The contrast with Lomborg's conclusion is notable, perhaps suggesting that Lomborg considers the FAO to be part of 'the litany'.»

Lomborg på sin side skriver allerede i innledningen av boka: «The point is that fewer people in the world are starving. ... The food situation has vastly improved, but in 2010 there will still be 680 million people starving, which is obviously not *good enough*. The distinction is essential; when things are not going well enough we can sketch out a vision: fewer people must starve. This is our political aim.» Og i andre avsnitt av konklusjonskapitlet: «On the global level, it seems obvious to me that the major problems remain with hunger and poverty.»

I diskusjonen av kapitlet om ernæring ser det altså ikke ut til at Cole har fått med seg hva Lomborg faktisk mener. Er en reduksjon i antall underernærte i verden fra 920 millioner til 792 millioner (fra 1971 til 1997), med en nedgang i andelen underernærte fra 35 til 18 prosent, en liten eller stor forbedring? Spørsmålet kan vanskelig gis noen mening i et annet lys enn om man synes det er en tilstrekkelig stor forbedring. Og her er det altså heldigvis enighet om at dette ikke er tilstrekkelig. Lomborg forsøker ikke å gjemme regionale forskjeller og det er heller ingen grunn til å tro at han skulle ha noe ønske om det.

Artikkelens to oppsummerende avsnitt om nedkutting av skog gir et godt sammendrag av kritikken av dette kapitlet:

«Reporting only trends in *global forest cover* can therefore be seen to be extremely misleading. Deforestation is far more rapid in tropical regions than in temperate regions. Furthermore, the

fact that tropical forests are so much richer in biodiversity compared to temperate forests, not to mention the fact that they also form human habitats, suggests that deforestation in tropical regions deserves special emphasis.

Given that tropical forests are typically located in relatively low income countries with rapid population growth, there may be a case for arguing that the socially optimal rate of deforestation is not zero (assuming that we could identify the full costs of deforestation). However, it is important to be clear that this is not Lomborg's argument. He is not claiming that the deforestation that is occurring is socially efficient. Instead he is arguing that deforestation is not happening, or else is so minor as to be insignificant. He offers no cost-benefit data to convince us of the latter point.»

I følge kritikken er det altså slik at Lomborg kun presenterer globale trender, og at han påstår at nedkuttingen av skog er ubetydelig. Problemet er at begge deler er feil, som man kan se fra følgende klipp fra skog-kapitlet i boka:

«The usual FAO estimates put net deforestation in the tropics in the 1980s at 0.8 percent a year, falling to 0.7 percent in the 1990s. With FAO's new 2001-study, based on accurate satellite imagery, the estimate of the net tropical deforestation has declined even further to 0.46 percent. [avsnitt] The figures are still high though, and there are three main reasons for this...» (I det følgende forsøker Lomborg å forklare hvorfor regnskogene blir kuttet ned, ikke hvorfor 0.46 prosent er et for høyt estimat.)

Lomborg opplyser også om regionale forskjeller, blant annet at nesten all regnskogen har blitt kuttet ned i noen land og regioner. Lomborg konkluderer ikke med at man ikke skal gjøre noe med problemet, men er mer åpen. Han argumenterer for at dersom man skal gjøre noe, så bør antakelig i-landene betale u-landene for å ikke utnytte skogene sine på samme måte som vi allerede har gjort (for lenge siden) i mange av i-landene. Biologisk mangfold behandler Lomborg i et eget kapittel.

Konklusjonen på denne korte kritikken er ikke at artikkelen til Cole er udelt dårlig. Men den gir en skjev framstilling av boka, og Lomborg blir

kritisert for utelatelssynder han ikke har begått. Man bør forvente at slike enkle ting blir sjekket før artikler som er såpass skarpt kritiske blir publisert i tidsskrifter som *Economic Journal*. Men realiteten er at også artikler i vitenskapelige tidsskrifter kan gi skjev framstilling av saksforholdene og inneholde feil.

Konklusjoner

Lomborg-saken handler for meg om maktovergrep fra UVVU og kritikkverdigg adferd fra (redaksjonen i) blader som *Scientific American*, *Nature* og *Economic Journal*. Den handler også om en mangel på etterrettelig kritikk av boka. Uten intelligent kritisk diskusjon får vi ikke vite hvilke steder Lomborg faktisk tar feil. Kritikker preget av personangrep, autoritetsargumenter og faktiske feil, samt dommen fra det danske utvalget, bør befestes et inntrykk av at boka er egnet til å provosere, men ikke nødvendigvis faglig dårlig.

Det er lett å tenke «ingen røyk uten ild!» I denne saken er det en farlig tanke. Som medlemmer av den opplyste allmennhet, bør vi forsøke å stå i mot de som prøver å påvirke offentlig meningsdannelse ved å rope høyt istedenfor å rope intelligent. Her har jeg ikke tatt stilling til om dette gjelder Lomborg. Jeg mener å kunne konkludere med at det gjelder Lomborgs hovedmotstandere.

Referanser:

- Cole, M.A. (2003): Environmental optimists, environmental pessimists and the real state of the world – an article examining *The sceptical environmentalist: measuring the real state of the world* by Bjorn Lomborg. *The Economic Journal*, 113: F362-F380.
- Grubb, M. (2001): Relying on Manna from Heaven? *Science*, 294: 1285-1287.
- Lomborg, B. (1998): *Verdens Sande Tilstand*. Centrum.
- Lomborg, B. (2001): *The sceptical environmentalist; measuring the real state of the world*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Pimm, S. og J. Harvey (2002): No need to worry about the future. *Nature*, 414: 149-150.
- Schneider, S., J. P. Holdren, J. Bongaarts og T. Lovejoy (with editorial by J. Rennie) (2002): Misleading Math about the Earth, *Scientific American*, January.